

ROMANIZAREA ȘI CONTINUITATEA DACO-ROMANĂ IN OPERA LUI VASILE PÂRVAN

LIGIA BÂRZU

Contribuția lui Vasile Pârvan la dezvoltarea studiilor privitoare la romanizarea dacilor și continuitatea daco-romană la nordul Dunării după 271 nu poate fi pusă în adevărata ei lumină decît dacă se iau în considerare două aspecte. Cel dintîiu privește starea studiilor privind istoria provinciilor romane dunărene și a mileniului I în momentul în care își începe cariera de istoric al antichității. Evident, aportul înaintașilor nu poate fi minimalizat. Este vorba, mai ales, de începuturile unor cercetări de teren de oarecare amploare ca cele conduse de Gh. Săulescu la Barboși, Gr. Tocilescu în Oltenia sau G. Murnu la Tropaeum Traiani. De asemenea, operația de adunare și publicare a inscripțiilor era în curs.

Din păcate însă, aceste cercetări aveau obiective limitate, iar rezultatele lor nu au fost utilizate pentru realizarea unei lucrări care să înfățișeze, într-o manieră modernă, pornind de la toate categoriile de izvoare, istoria celor două provincii dunărene — Dacia și Moesia Inferior. Pe de altă parte, lipsa de pregătire de specialitate și de metodă a unora dintre aceia care aveau îndrăzneală să se avînte în astfel de antreprinze era atît de flagrantă, încît V. Pârvan se vede silit să transforme un articol publicat în „Convorbiri Literare”¹ dintr-o recenzie într-un studiu metodico-bibliografic.

Cel de-al doilea aspect se referă la împrejurarea că la începutul secolului al XX-lea și în perioada care a urmat primului război mondial, ca urmare a unei suite de studii datorate lui R. Roesler² a putut să se creeze impresia că problema continuității daco-romane și a patriei de formare a poporului român a fost transferată din domeniul politic într-unul strict științific. Argumentația lui Roesler părea atît de solidă încît învățați de bună-credință s-au grăbit să o îmbrățișeze.

Activitatea lui Vasile Pârvan avea deci să umple un mare gol în istoriografia noastră, pe de o parte, și, pe de altă parte, să aducă argumente serioase pentru a demonstra lipsa de fundament științific a teoriilor care negau imposibilitatea romanizării dacilor și susțineau originea sud-dunăreană a poporului român și migrarea lui tîrzie la nord de Dunăre.

Trebuie adăugat încă un amănunt pentru a înțelege mai exact contribuția lui Vasile Pârvan și perenitatea ideilor lui. Vasile Pârvan venea în cercetarea antichităților romane la Dunărea de Jos cu un triplu avantaj — o riguroasă pregătire în domeniul criticii izvoarelor și a utilizării lor în demonstrația istorică,

¹ V. Pârvan, *Cîteva cuvinte cu privire la organizația provinciei Dacia Traiană*, Conv. Literare, XL, București, 1906.

² Din care fundamentală rămîne: *Romänische Studien*, Leipzig, 1871.

cu o desăvârșită cunoaștere a istoriei Imperiului roman, în special a istoriei provinciilor, capacitatea care rezulta din formația lui istorică, filologică și filozofică de a subordona și de a integra materialul faptic evoluției istorice generale.

Din această ultimă calitate rezultă, în primul rând, faptul că Vasile Pârvan nu înțelege nici un moment să facă din soarta provinciilor romane de la Dunărea de Jos un caz particular, ci o integrează în istoria imperiului, în special, a romanității orientale. În acest context, ideea continuității de substrat, teritoriale, lingvistice și culturale este subliniată cu o deosebită acuitate: „Noi, Românii de azi suntem nu numai urmașii romanilor din Dacia, ci, în aceeași vreme, urmașii, și ca singe și ca sufllet ai întregii împărății romane de răsărit care alcătuia o singură țară mare de limbă latină...”³

Trebuie spus că în această viziune sînt implicit integrați factorii istorici care au favorizat romanizarea, cum sînt momentul în care a avut loc cucerirea și evoluția politicii imperiale față de provincii. În acest context, un loc deosebit este acordat Moesiei, ca suport al romanității nord-dunărene.⁴

Viziunea lui Vasile Pârvan nu este însă uniformizatoare și lipsită de nuanță. Dincolo de elementele de unitate și continuitate, efortul lui este vizibil în încercarea de a găsi explicații pentru soarta inegală a romanilor din diversele provincii orientale care sînt căutate în substratul local, în gradul de civilizație atins de populațiile indigene în momentul cuceririi, în tipul de colonizare, în calitatea coloniștilor, în condițiile istorice generale: „Romanismul foarte autentic și foarte puternic al Pannoniei în continuare cu romanismul nord-italic va contribui la romanizarea illiro-tracilor și apoi, din lipsă de bază etnică locală destul de largă (subl. noastră) va fi treptat înecat de barbarii slavo-turanici și va dispărea.”⁵

Cea de a doua idee fundamentală este uniunea teritorială, culturală și etnică a întregului spațiu carpato-ponto-dunărean, unitate întărită de continua vehiculare a valorilor culturale de-a lungul unor artere de comunicație fixe.⁶ Cu deosebire, se subliniază rolul de punte de legătură a Dunării între comunitățile daco-romane de pe ambele maluri ale fluviului după concepția că „apele nu-s granițe ci drumuri”, „Dunărea nu desparte ci leagă.”⁷ Această idee este prezentă deja în *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*.⁸

Trebuie adăugat faptul că pentru Vasile Pârvan analiza acestor două etape fundamentale din istoria poporului român nu este posibilă fără luarea în considerare a tuturor categoriilor de izvoare, în primul rând, cele epigrafice și arheologice, după cum, nu este cu putință înțelegerea lor exactă dacă nu se judecă totalitatea aspectelor pe care o asemenea cercetare le comportă. Un singur exemplu este suficient pentru a ilustra această idee. Este vorba de subordonarea

³ V. Pârvan, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, Bueurești, 1923, p. 14.

⁴ *Ibidem*, p. 16 și urm.

⁵ V. Pârvan, *Dacia*, București, 1957, p. 160.

⁶ *Idem*, *Inceputurile...*, p. 179 ; p. 222 și urm.

⁷ *Idem*, *Dacia*, p. 172—173 ; *Idem*, *Inceputurile*, p. 92 și urm. ; *Idem*, *Parentalia*, București, 1922.

⁸ V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 147.

studiului Inceputurilor creștinismului daco-roman problemei formării poporului român.⁹

Aproape apare inutilă menționarea faptului că cea mai mare parte a ideilor sau ipotezelor avansate de Vasile Pârvan în legătură cu procesul de romanizare au fost confirmate sau întărite de cercetarea modernă. Între ele, de o deosebită importanță și o valoare neștirbită rămân: lungă durată și complexitatea procesului de romanizare și locul războaielor daco-romane în acest proces.¹⁰

Vasile Pârvan nu s-a rezumat însă la formularea unor idei generale. Descoperirile numismatice și arheologice efectuate în diverse provincii românești l-au condus la ideea, pe deplin verificată de cercetarea actuală românească sau europeană, că, în procesul de romanizare un loc fundamental l-a jucat „cucerirea pașnică, agricolă și negustorească”,¹¹ stabilind chiar etapele acestei penetrații romane între secolul al II-lea î.e.n. și momentul constituirii provinciei Dacia. „Meșteșugul roman de a clădi a fost împrumutat chiar de vecinii barbari, încă liberi, ca Dacii noștri sub Decebal, cu mult înainte de a se fi vorbit ori înțeles la ei un singur cuvânt roman. Celți, Illiri, Traci, Daci încep a-și face cetăți de piatră și a-și clădi palate și morminte după felul roman înainte de a stăpîni limba latină. Gîndul de a învecinici și ei sărmana lor viață de țărani și războinici, încă neciopliți și necărturari era mai tare ca orice împotrivire, oricît de încăpățînată, năvalei de gînduri și fapte străine.

Cu zidarul și cioplitorul de piatră roman se strecura încă în țara încă barbară și liberă, tot ceea ce era mai primejdios în puterea neasemănată a Romanilor, de a scoate din vechiul făgaș toate popoarele străine și a le da după felul lor”¹².

Extrem de importante sînt și observațiile relative la colonizarea spontană, cu multe elemente italice a Dobrogei și colonizarea forțată a Daciei cu elemente romanizate din tot imperiul ca și acelea privind formele spirituale comune care leagă Italia prin celelalte provincii dunărene de Moesia și Dacia — cinstirea lui Silvanus, larga difuziune a cultului cavalerului thrac sau Dunărean, răspîndirea sărbătorii Rusalilor, pătrunderea unor practice funerare etc.

Se adaugă interesul pentru factorul indigen constant subliniat¹³, manifest, între altele, în structura planului de studiu privind organizarea provinciei Dacia,¹⁴ ca și în menționarea tuturor inscripțiilor sau monumentelor în care sînt consemnate nume dacice sau traco-dacice sau pe care apar elemente de artă ce pot fi atașate tradițiilor autohtone, de exemplu, banchetul funebru asociat cu cavalerul trac pe aceeași piatră funerară.

⁹ *Ibidem*, p. 7.

¹⁰ V. Pârvan, *Inceputurile*, p. 13 și urm.; Idem, *Dacia*, p. 145 și urm.; Idem, *Getica*, București, 1926, p. 716 și urm.

¹¹ V. Pârvan, *Inceputurile*, p. 179; Idem, *Dacia*, p. 146 și urm.; Idem, *Getica*, p. 716 și urm.

¹² V. Pârvan, *Inceputurile*, p. 179.

¹³ Idem, *Contribuții epigrafice*; Idem, *Cetatea Tropeeum*. București, 1912; Idem, *Cetatea Ulmetum*, An. Acad. Rom., 1911—1913; Idem, *Dacia*; Idem, *Inceputurile*; Idem, *Municipium Durostorum*, Torino, 1924; Idem, *Getica*.

¹⁴ V. Pârvan, *Cîteva cuvînte*, p. 32 și urm.

Rolul dacilor liberi este luat în considerare ca factor politic și cultural¹⁵, mai ales, în secolul al III-lea și în perioada post-aureliană când din osmoza daco-romană și dacă se realizează nivelarea culturală care suprapune procesul de formare a poporului român pe care Vasile Pârvan îl vede încheiat înainte de migrația slavilor¹⁶.

Combaterii teoriilor care plasează patria de origine a românilor undeva, în sud, cu menționarea expresă a lui R. Roesler, Gaston Paris, Tomaschek, Hümpel, O. Densusianu îi este consacrată, în primul rând, lucrarea „*Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*” în care, în text și în numeroasele note sînt aduse argumente rămase clasice pentru demonstrarea continuității de viață daco-romană ca: imposibilitatea evacuării întregii populații la 271; permanența legăturilor nordului cu sudul Dunării pînă în vremea lui Justinian dovedită prin circulația monetară și a mărfurilor, politica imperială în vremea casei lui Constantin și Justinian, opera constructivă a acestor împărați, inclusiv ridicarea unui nou pod peste Dunăre, jurisdicția religioasă a Justinianei I, răspîndirea creștinismului la daco-romani și goți; formarea terminologiei creștine daco-romane între care *biserica* — unic în limbile romanice, termen care nu a putut pătrunde la nord de Dunăre decît într-o perioadă restrînsă de timp prin misionari culți de limbă latină; schimbarea înțelesului altor termeni ca *pavimentum* și *terra*; localizarea excentrică a goților; titlul de *iudex* pe care-l poartă Athanarich; deosebirea de esență între creștinismul daco-roman și cel gotic răspîndit de Ulfilă sau de alți misionari de limba greacă (Sava, Audius); originea nordică a elementului romanic din Balcani.

Argumentele pe care se întemeiază sînt istorico-arheologice (cite avea la dispoziție), epigrafice și lingvistice.

Trebuie subliniată lipsa de agresivitate a demonstrației, chiar eleganța cu care înțelege să discute argumentele diverșilor adversari care sînt de foarte multe ori subînțeleși și nu numiți.

Ideile din „*Contribuții*” sînt reluate cu un alt ton în „*Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*”¹⁷. De data aceasta nu lipsesc ironia fină, chiar tendința de bagatelizare a argumentelor aduse în discuție de apărătorii tezei sud-dunărene. Acum sînt luate în considerare și alte fapte decît cele care sînt furnizate de izvoare, în primul rând, absența oricăror referiri la deplasarea masivă sau în grupuri a românilor de la sud la nord în secolele XII și XIII, argumente de ordin demografic, antropogeografic și argumente logice ca de exemplu: „Și dacă mai adăugăm că ei sînt așezați acum, în veacul al 13-lea și al 14-lea tocmai acolo și numai acolo unde au fost așezați strămoșii lor daco-romanii, te cuprinde mirarea, cum de n-au greșit după zece veacuri de lipsă de aici ca să se așeze ceva mai la dreapta, ori ceva mai la stînga...”¹⁸

Chiar dacă ar putea să pară excesivă reluarea unei idei formulate mai înainte, nu este posibil să se încheie această scurtă prezentare a contribuției

¹⁵ În legătură cu acest aspect trebuie să se facă observația că cercetarea arheologică modernă a infirmat ideea lui Vasile Pârvan după care dacii liberi ar fi părăsit pentru o vreme vechiul teritoriu dacic și s-ar fi retras la nord.

¹⁶ V. Pârvan, *Contribuții*, p. 201.

¹⁷ Lucrare publicată la București în 1923.

¹⁸ V. Pârvan, *Inceputurile*, p. 12.

lui Vasile Pârvan, fără a se preciza din nou că ideile și ipotezele formulate de el au devenit clasice păstrându-și întreaga lor valoare. Căci, cu excepția celor care nu au fost verificate de cercetarea actuală, în rest, se poate afirma, fără nici o teamă de a greși că din punctul de vedere al viziunii generale și al ideilor, Vasile Pârvan nu numai că nu a fost depășit, ci a fost confirmat de întreaga istoriografie contemporană.

La comemorarea a 100 de ani de la naștere constatarea faptului că în nici un sector al istoriei vechi a României nu este posibilă o cercetare fără a porni de la Vasile Pârvan reprezintă cel mai adânc omagiu. S-ar mai putea adăuga că unele din temele de studiu sugerate de Vasile Pârvan își mai așteaptă și azi înfăptuitorii, între altele, scrierea unei monografii a Daciei romane după planul propus în Convorbiri Literare în 1906 sau judecarea raportului goți /daci/ daco-romani în funcție de deosebirea de esență între cele două tipuri de creștinism. Abordarea lor ar fi o dovadă în plus că eforturile lui Vasile Pârvan de a crea o școală serioasă de istorie a antichităților romane la Dunărea de Jos și-au găsit incununarea nu numai în rigurozitatea metodelor de cercetare utilizate, ci și în preluarea unor teme la a căror realizare timpul scurt ce i-a fost dat să-l trăiască nu i-a îngăduit să contribuie.